

הלכות שבת סימן שלו

באר הגולה קפב

ש שם סקא חזקין
קכיו ת שבת קניד
א כרין

ושושנים, שהם נפתחים מלחלוחית המים (מהרי"ל) (נד) (וצ"ל לקמן סימן תרנד): **יב** *תאנים שניכשו (נה) באביהן (נו) וכן אילן שניכשו פרוטיו בו, (יב) התולש מהם בשבת (נו) *חלב, אף-על-פי שהם בעקורים (נח) לענין טמאה: **יג** *אסור להשתמש (נט) בצדדי האילן, אבל בצדי צדדיו מותר. *לפיכך (ס) אסור לסמך הסלם (סא) לצדי האילן, דכי סליק בה משתמש בצדדיו, אבל אם יש יתד תקועה בצדי האילן (סב) מותר לסמך סלם עליו, דהנה לה יתד צדדיו וסלם צדי צדדיו. ואם נעץ בו יתד ותולה בו כלכלה, הותר נקרא צדדיו (יא) (סג) והכלכלה בצדי צדדיו: הנה *ומותר לגע באילן,

באר היטב

אליה רבה כמה על מ"א דמחלל בין מין אילן לעצים, אלא שני"ל דמקנה לא ק"מ, ונראה אילן נכש נמי כחלוש אלא דהבא אורי באילן לח רק שהפירות נתיבשו, וכן הוא בחזקת דף קכ בש"ס ופרש"י שם: (יב) והכלכלה, ומה לטל חפץ מהכלכלה, אבל הכלכלה עצמה אסור לטל דמקשהמחש ביה שחיה צדדיו: ואם הכלכלה תלויה באילן עצמו אסור לטל מהכלכלה דמקשהמחש

באר הגולה

כל היכי דמצי למעבד בעניא טפי מעלי, ועין באלה רבה שגשאר בעריה עין כנה. ונראה לי שגם שארי הראשונים לא סבירא להו כן. מדהקשו פלם מהא דאמר רב: כל מקום שאסור מפני מראית-עין אפילו בחזרי חדרים אסור⁴⁶⁶, ואי דבזה מותר מדינא אפלו בפרהסיא, אין ענין לקשיתם: * **חבב**, דע, דיש פלגא בין הפוסקים: יש אומרים דאפלו נכשו הפירות הן וצדדיהן וכן הוא הדין נכש האילן אפלו לגמרי דהנין שאין נוצו מחליף ונכמבאר בפרק בתרא דערוכין אפלו הכי חבב, בין דעל-כל-פנים האילן מחבב, וכן הוא הדין הפירות נמי מחבבין באילן [נכמב"ס, וכפי מה שפירש אורו המגן-אברהם וכן בגמט'אדם, עין שם באריכות], והנה פוסקים [רש"י והוספות שבת ק"ג ע"ב ד"ה 'במחבר' והרשב"א בחדושיה, ודעת אליה רבה והוספות שבת שגם הרמב"ם סובר כן]⁴⁶⁷ סבירא להו דלא מחיב רק ביבשו הפירות וצדדיהן צדדיו לח [ויכח אפ"ר דחבב אפלו יתלש מעט מן גוף הפרי תכבש או יכש האילן וענין גזעו מחליף, אבל אם נכשו לגמרי פטור על הפירות ועל האילן, דכתיבשין דמכא, וצ"ל במשנה בריה טה שכתבתי בשם המגן-אברהם לענין עצבים ובשים, הלכתי על-כא, הנה אף לדעת הרמב"ם, פטור, וכל מקום פשוט דאם הוא ארעא דידה ודא שדה דלאו אגס, שמתחלה הקרקע על-ידי זה, חבב כשאר חורש אפלו על תלישת עצבים כל-שהוא, ואף-על-כ"ל דלא מיכח לפנות פסוק רישא הוא, וכדאיתא בהדיא בשבת ק"ג, ודבר זה העתיקו גם כן החסידים בשבת ק"ג עמוד ב לענין תלישת קש, עין שם, וכן הרשב"א שם בחדושיה, ומה שפירשם הנה נכח אברהם בענין זה, משום דהוא אורי רק לענין צדדיו, ונפקא מנה בארעא דלאו דידה או באגס שאינו צריך לפירות, ומה שפירשתי דאסור דרבנן יש בנזאי, הוא משה שכתב הרשב"א שם בחדושיה, דהא מוזי העפר, ואין להקשות, הרי גם בטומא לפת וצנן חמת הקרקע, והוא בנסימן שיא] קציה ח שפיר אף-על-פי שמוזי העפר משה דהני טלטול מותר, וכדאיתא בפרק נ עמוד ב, עין שם; דנה אינו, דהלא שם פתחי הפוסקים דבענין דוקא הטומא כשאר שאלה נכחון לזריעה, אבל כשנכחון לזריעה אף-על-פי שאלה השרישו אסור על-כל-פנים מדרבנן להוציאן משה דמחזי כחולש, והכי נמי לא עדיפא מהתם, ולשנא דרשב"א דכתב השעם משום דמזיז העפר, דהוא קצת לפי זה, דלפי דבריו יש על זה עצם האסור: * **ומותר לגע באילן**, כבר בארתי לעיל בסעיף א במשנה בריה דבבא דבבא דאין עולין באילן הוא הדין דאין נשענין ונמכין באילן, ונכמבאר בהדיא בש"ס ופוסקים, ודע, כי בפרק ב דתניגה דף טו מבאר דאין אסור אלא כשנשען בכל כחו, עין שם היטב ונאף כי שם לענין בהטה מתניא, הוא הדין גבי אילן, דכלהו חד סעקא ניהו, וכן משמע שם ברש"י, ע"ש, וכן כתב בהדיא במארי בשבת קכ"ד, וכן הוא שם בירושלמי, ומסיים שם, דאם לא יכין ובי אסור לגע בבהמה, עין שם, וכי האי אגס אקמר בירושלמי פרק ה דיוסיטוב ונה לשנוי: אית פגי נשענין בבהמה ואית תני אין נשענין, מאן דאמר נשענין בבריאה, ומאן דאמר אין נשענין במש, והוא נדע הכי

שער הציון

חצי יום [לדירה דסובר דנהן נאמן ויכל להצמיח], אפלו אם נמן ביום השבת סמוך להשבה חבב, והוא דאוריזע דנהן נאמן: (מז) נכח אברהם: (מח) פריקונים ושלסך צורה הגר"י, ואפ"ר דיש לסמך על זה אם שבת להצמיח מבעוד יום, בין שאין בהן פרחים ולית בהן השש האריתא: (מט) אחרונים ופשוט: (נ) אחרונים:

הלכות שבת סימן שלו

באר הגולה 364

ויכלבד שלא יגידנו (ב"י בס"א). בור עמק אפלו מאה אמה מטר לירד ולעלות, ומטפס ויורד ומטפס ועולה, ולא תישען שמה בעקר קרקע בירדתי ועלתו (טור):

שלו דין כבוד הבית ודבר שאינו מתכונן, ובו ד' סעיפים:

א (א) דבר שאין מתכונן מטר, והוא שלא יחא (ב) פסיק וישא. (ג) הלכך גובר אדם משה פסא וספסל, (ד) בין (ה) גדולים בין קטנים, ויכלבד שלא יתבונן לעשות חריץ. וימטר (ו) לרבוץ הבית. פירן שאינו מתכונן להשוות גמות אלא שלא יעלה האבק: ב *אסור (ו) לכבד הבית

א מטפס ויורד
שבת כ"ב ובכמה
דוקא ב שם
ג מטפס ויורד
ז"ה ד טור קטן
נרדמים קטן כא

באר היטב

בצדדין: ואם פי הכלכלה צד דקשטול חפץ מן הכלכלה מניד האילן. בכל ענין אסור: ולהשען באילן, בקריא מטר, בתש אסור, יש"ש, כ"א, ע"ש:

באר הלכה

לדבר וירושלמי אלו, עין שם היטב, והעמיק דבריו גם בהנחת אשרי נהפס שם איזה אותיות בטענות. וכן הביא דברי הירושלמי אלה הסארי בשבת קנ"ד וסו"קם בהלכות יום טוב, אלא שהם נוסו להפך. ונשענן ב"ש ואין נשענן בקריא, עין שם היטב. ואף על פי שמתחלפים המה בגרסאם. אף על פי כן בעקר בסבא מודו קלחו דהיכי דסומך בכל כחו אסור, ואם לא מטר, ויכמו דמסיק הירושלמי שם בלשון אחר: מאן דאמר דנשענן, בההוא דמסמך צבחר פרוש, מעט. מאן דאמר אין נשענן, כבובש את בקרו פרוש, שבובש בכל כחו על הדבר, והכל הולך אל מקום אחד, וכמו שהביא המאירי להרי לישני אלה בלא פלגא. אלא דצריך עיון על הנקבים ושאר ראשונים שלא הביאו זה, ואפשר משום דלא אפסקא בהדיא שם בהנחה כי אם מדקא, לא העמיקוהו כדרכם. אמנם על כלי פנים קשה. שלא העמיקו דברי הירושלמי דאפסקא בהדיא ונבאקט סה מקום לומר דדברי הירושלמי אולי לטעמיהו בההוא דאין רובקין על בהמה, עין שם, מה שאין כן לפי טעם הבבלי אנו מברח כלל מאי דיקא, אבל חלא מש"ס דהנחה הנ"ל מוכח דגם שיטת הבבלי כן, וצריך עיון. ועד, כי האחרונים הביאו דין זה והעמיקו אותו בשנה ברורה, וכפי מה שפרשו מהנחת השקל והפרי מגדים. והמייאדס ועוד אחר מאחרוני זמננו פרשו באופן אחר, דהינו שיש חלוק בין אם האילן קריא או תש, וטעם דתש אסור משום דהוא מתנדנד, ואשתמיט מניה הירושלמי תלו דמיחב בהדיא דאדרגא. והאמת הוא דלהשען באילן אסור אף אם אינו מנידו, דהא תשמיש גמור הוא, ולא אשכחן ב"ש דמטר להשתמש באילן במקום שאינו מנידו, רק דמש"ס משמע דהיכא דמנידו אסור אפלו בלא פשוט, דנה גופא שמוש הוא. ועין היטב במאירי ובאור ורע פרק ה' ה"ס ט"ב. ומה שכתב המייאדס דאם האילן הוא עב מטר, על כרחו מירי דאנו סומך עליו פי אם קטע, דאי לא הכי אסור בכל ענין:

* אסור לכבד וכו'. ויש בזה משום שבת נברייתא שם ב"ד צ"ה, ואי מוכן בזה לאשנוי גמות, משמע בחוספות שם ויש בזה חיד חסא. וכן משמע מן ששה דלשנה דהקב"ם פרק כא. ודעת הרמב"ם בפרק כל הפלים דהוא

א (א) דבר שאין מתכונן. זה לשון הרמב"ם: דברים המתכונן לעשותן בשבת, ובשעת צעדתן אפטר שפיעה בגלגל מלאכה אחרת ואפטר שלא תעשה⁶, אם לא נהפך לאותה מלאכה מטר⁷, וכן פונט המסבר: (ב) פסיק וישא. פרוש, שבנדאי תעשה מלאכה האחרת⁸: (ג) הלכך. פרוש, פירן דדבר שאין מתכונן מטר, הלכך גובר, דאף על גב דבגירתו מוצי

שעשו חריצים בקרקע, ואיפא בזה משום (ה) חשש חופר דהוא תולדה דחורש, אפלו הכי לאו פסיק וישא הוא אפלו בקרקע שאינה מרצפת. דאפשר שפיר שלא תחרין בקרקע¹⁰: (ד) בין גדולים. דמסבר לה לשאם על כתפו, וכן קטנים דיכול לקחם על כתפו, אפלו הכי מטר לו לגרם על הארץ. כתב המגן אברהם, וגדולים ביותר אסור לגרר על הארץ. דפסיק וישא הוא, דבנדאי יעשה חריץ¹¹, (ז) ואפלו מרצף בקרקע של שיש אסור לגרר, דגורנין מרצף אשו אינו מרצף: (ה) לרבוץ. להזות מים על קרקע הבית כדי שלא יעלה האבק, דאף על גב דבהנצחה, כשה פועמים מתמלאים הגמות בעפר ובאבק, אפלו הכי מטר פירן דאינו מתכונן וגם לאו פסיק וישא הוא, ואפלו בקרקע שאינה מרצפת מטר¹². [גמרא]: ב (ו) לכבד הבית. (ג) דמניד עפר מקומו,

שער הציון

(נא) גם זה שם והוא במגן אברהם: (ז) ים של שלמה והוא במגן אברהם: (ז) ים של שלמה והוא במגן אברהם. ועין בבאר הלכה: (ז) כדבאר בש"ס: (א) אכל חופר גמור לית בזה, דאינו חופר בנכסו בטרם נחציתא אלא בלאחר יד, ובפרט בשאור בבת ולא בשעה דמקלקל הוא על ידי חריצים ומדרבנן הוא דאסור וגמור ויש"י מ"ד ע"ב. ומכל מקום דע, דהא דנקמא לו דבר שאין מתכונן מטר הוא אפלו במקום דבמתכונן איפא אסור דאורייתא וכן פסקו הפוסקים ובמסכת הגמרא שם: (ב) ומסתברא דאם כל העיר מרצף באבנים או בקרשים יש להקל בזה, ואפלו אם נחמיר לקמן בכבוד, הלא קיל טפי. דאפלו באינו מרצף לית בזה גמור דאורייתא כשה אנפי: אבד, דהחריץ שפיעה, הוא בזה בן חופר פלאחר יד, ועוד, דהוא מקלקל על ידי הגמות שפיעים בבית ולא מתכונן: ועל כלם, הלא אינו מוכן לזה והוא רק פסיק וישא דלא יחא לה, וגם בזה לכלי על שטח הוא רק אסור דרבנן, ומבאר לעיל בסימן שטו סיניף ג בהנחה דבזה קרי"א שם מוכח דבביתא לא בעלמא דאם הוא פרי דרבנן מטר בפסיק וישא דלא יחא לה¹³, ואף דהבא מקמירין בזה בגדולים קיחור דפסיק וישא הוא¹⁴, כמו שהביא הבית יוסף בשם הפוסקים, על פלפנים במרצף בכל העיר יש לצרף לזה דעת התוספות ב"ד כט עמוד ב דלא גורנין בזה אשו אינו מרצף, וגם רש"י סבירא לה כן בדוכא ב"ד צ"ה עמוד א דבור המתחיל 'ולחא'. וכמו שכתבנו לזה האורן רבי עקיבא איגר: (ג) טעם זה נזכר בחוספות וטרא"ש ועוד כשה פוסקים במשכים אחרים, ולא בארו דביתם אם הכננה משום סלסול עפר שאין מן המוכן, וכנזק זה בקדשי ובמלחמות פרק כל הפלים בסוגיא דמכבדת של תמרה, או משום עשית גמא על ידי החפירה, וגם בזה ליכא אסורא דאורייתא, ובהנצחה דאמרה דאינו אלא משום שבת, והטעם, דהא אינו צריך להקטא, וכמו דאיכא ב"ד צ"ה עמוד ב בגמרא. ובהנצחה משום סלסול עפר, וכן משמע בקדשי, ועין באור ורע הלכות

הלכות שבת סימן שלו

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק סג]

מפני שצלידידיה משתמש באילן⁽⁵³⁾.

(53) ואדם היושב על עץ, דעת הגרש"ז אדערבך (שש"כ פכ"ו הע' מא) שאינו דומה לסל המונח על העץ הנחשב כצידי האילן, ולכן מותר ליטול דבר מתוך ידו של היושב על העץ או לתת דבר לתוך ידו.

סימן שלו

דין פבור הפית ודבר שאינו מתפון

[משנ"ב בהקדמה]

חורש הוא אָקד מל"ט אבות מלאכות⁽¹⁾ וכו', וְאָז טוֹב לְהִירְעָה⁽²⁾ וכו', וְלִבֵּן הַחֹרֶשׁ בְּשִׁנָּה אוֹ שְׂעִשָּׁה קְרִינָה⁽³⁾ וכו', וְכֵן כָּל הַמְשָׁנָה גְּמֻת מִקֻּמָּה קְרִינָה⁽⁴⁾ וכו', וְאִם הָיָה זֶה בְּפִתָּה, חָיִב מִשּׁוּם בִּזְיוֹנָה⁽⁵⁾, שְׁמִתָּקֵן סְבִיבָה עַל־יְדֵי זָהָב⁽⁶⁾, וְכֵן כָּל מִה שֶׁעוֹשֶׂה לְפִתוֹת הַקֶּקֶק הִיא תוֹלָדֶת חֹרֶשׁ וְחָיִב בְּכָל־שְׁהוּא⁽⁷⁾.

(1) ואף החורש על ידי בהמה במחרישה שהיתר שלה כבדה ואינו צריך להחזיק בה בשעת החרישה, ואין תפקידו אלא להמריג את הבהמה כדי שתלך לפי תלמי השרה, כתב החזו"א (או"ח סי' לו ס"ק ב) שחייב משום חורש, שכיון שכך הוא דרך החרישה בבהמה, אין הבהמה נחשבת אלא ככלי ביד האדם, וכל מעשי הבהמה מתיחסים לאדם, וראה מה שכתבנו לעיל (סי' רטו ס"ק ז).

ואף שני בני אדם החורשים יחד, באופן שאחד מהם עומד על יתר המחרישה כדי שתשאר באדמה בשעת החרישה, והאחר מנהיג את הבהמה (או מוליך בעצמו את המחרישה בלא בחמה), כתב החזו"א (שם), שהמנהיג את הבהמה הוא זה שחייב משום חורש (או המוליך את המחרישה, ודוקא כשהדריך לחורש באופן זה, אבל אם אין דרך חרישה בכך, דעת הגר"י קרליץ (חוט שני ח"א פ"א עמ' צד) שאינו חייב משום חורש), ואין זה נחשב כמלאכה שעשאה שני בני אדם, שפטורים שניהם. וכן החורש על ידי מכונה חשמלית, דהיינו שמכוון אותה לפי תלמי השרה, כתב החזו"א (שם) שחייב משום חורש, כיון שהעמדת המכונה על השרה והכוונתה לצורך החרישה, זו היא דרך מלאכת החרישה, ואין המכונה נחשבת אלא ככלי ביד האדם.

דוקא במלאכות שאין הדרך לעשותן אלא על ידי בהמה וכדו', אבל מלאכת שהדרך היא שהאדם עושה אותן בכוחו, כתב החזו"א (שם ס"ק א) שאין חייבים עליהן כשעושים אותן על ידי בהמה וכדו', וכמו שמבאר בשו"ע לעיל (סי' שכד ס"א) לענין מלאכת תולש, שמותר לאדם להעמיד את בהמתו ע"י עשבים מחוברים על מנת שתתלשם ותאכלם. והוסיף החזו"א (שם) שאף על גב שלענין חיוב נזיקין נחשב העושה כן כאדם המזיק [לדעת הרשב"א], מ"מ לענין שבת אין דיוק כן, שרק בנזיקין, שמעשה הנזק שנאיר לפני הקבי"ה, אין זה משנה באיזה אופן נעשה הנזק, מה שאין כן במלאכות שבת, שטירתן האדם במלאכה היא ששנואה לפני הקבי"ה, ולפיכך אין זה נחשב כמלאכת האדם.

ומכנת חרישה חשמלית, שלאחר שמפעיל אותה האדם חרשת ללא מנוע יד אדם, כתב החזו"א (שם ס"ק א ד"ה חורש) שנראה שמפעיל המכונה חייב משום חורש, משום שפעולת החרישה של המכונה מתייחסת למי שהפעילה, ואם אין האדם מפעיל את המכונה, אלא רק מסיר את המניעה והמכונה פועלת מאלה, כתב החזו"א (שם) שהחרישה שנעשית על ידי המכונה בכה ראשון ואין שמתייחסת אל האדם וחייב עליה משום חורש, והוסיף, שיש לצודד שאפילו החרישה שנעשית על ידי המכונה בכה שני, חייבים עליה משום חורש.

(2) ואף חרישה הנעשית בשרה וזרעה, שאינה מועילה לזריעה אלא לצמיחת התבואה, כתב החזו"א (שביעית סי' יח ס"ק א-ג, ואו"ח סי' קלה הערות מ"ב, ב) שחייבים עליה משום חורש ולא משום נוטע, שכיון שהמלאכה היא חרישה ויפיו הקרקע, אף על נב שהתועלת

שירצאת ממנה היא צמיחת התבואה, מ"מ אין זה משנה את שם המלאכה. וראה שם שכתב שאין זה דומה לניכוש ולהשקיה, שיש בהם גם יפיו הקרקע וגם יפיו כח הצמיחה שבקרקע, ומשום כך נחלקו רבה ורב יוסף (מורד קטן ב, ב) האם יש בהם אף משום נוטע. (3) וכן החורש בעצין נקוב, דעת הגר"י קרליץ (חוט שני ח"א פ"א ס"ק א) שחייב משום חורש, ואפילו אם אין בו זרעים, משום שהעפר הנמצא בו נחשב כמחובר לקרקע עולם.

ולתחוב דבר בקרקע, כתב לקמן (סי' תצח ס"ק צא) שאסור משום עשיית גומא, אך דבר שהיה נעוץ בקרקע ועל ידי שירצאו תיעשה גומא בקרקע, כתב (שם) שמותר להצניאו בשבת.

(4) משמע שדי במה שהיא ראויה לזריעה אף על גב שאינה עומדת לזריעה, וכן כתב האג"ל טל (חורש ס"ק טו), והוסיף, שכל מקום שאינו עומד לזריעה או להילוך בני אדם נחשב ראוי לזריעה. מאידך, בשו"ת שבט הלוי (ח"י סי' צג ס"ק ב) כתב, שבשרה שאינה עומדת לזריעה אין חייבים על השוואת הגומות משום חורש. אמנם לענין השקיית השרה, משמע בשע"צ לעיל (סי' שלו ס"ק יח) שאין חייבים עליה משום חורש אלא כשהיא שדה העומדת לחרישה. (ובטעם החילוק ראה חוט שני ח"א פ"י ס"ק ד).

ושיפוט של הר שאינו ראוי לזריעה, ועושים בו כעין מדרגות וממלאים אותן עפר ועל ידי כך נהיה ראוי לזריעה, כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א סי' עה) שהעושה כן חייב משום חורש, כיון שעושה את השרה ראוייה לזריעה, והוסיף, שאפשר שחייב אף משום בונה.

(5) וכן העושה גומא בבית כדי להטמין בה חפצים וכדו', ואפילו גומא כל שהיא, מבואר בגמ' (שבת קב, ב) שחייב משום בונה.

וכן לחפור גומא בעפר הנמצא בכלי, כתב לקמן (סי' תצח ס"ק צא) שאסור, וכתב החי"א אדם (ח"ב כלל מ ס"ב) שאיסורו משום בונה.

והלוקח מעט קמח מכלי מלא קמח, כתב הרמ"א לקמן (סי' תקו ס"א) שאף על פי שעושה בכך גומא בקמח, מ"מ מותר הדבר, ובטעם הדבר כתב המשגיב שם (ס"ק ד) שאין איסור עשיית גומא אלא בעפר, אבל לא בדברי מאכל.

(6) וכן המפנה אשפה מחצירו או מהרחוב, כתב לעיל (סי' רמד ס"ק יג) שכיון שמתקן בכך את החצר או את הרחוב, אסור לעשות כן, והחי"א אדם (שם ס"א) כתב, שאיסורו מן התורה משום בונה.

אמנם, לענין אדם שהכניס לביתו עפר בערב שבת ויחד לו קרן זווית, שכתב השו"ע לעיל (סי' שח ס"ח) שעפר זה אינו מקצה ומותר לעשות בו כל צרכיו, כתב המשגיב שם (ס"ק קמג) שכשנטל מהעפר יוחר ליטול בשוה כדי שלא יעשה גומא, ומשמע שאף על פי שמיישר בכך את קרקע הבית ומתקנה, אין בזה משום איסור בונה. ובטעם החילוק כתב הכלכלת שבת (אות לד), שכיון שאין העפר בטל לקרקע הבית [שהרי הכניסו לביתו כדי לעשות בו כל צרכיו], אין נטילתו נחשבת כתיקון הקרקע, מה שאין כן באשפה שמדובר ברפס וטיט המחברים לחצר ולרחוב ואין דרך לפנותם, ולפיכך נחשבת נטילתם כתיקון החצר והרחוב.

(7) וכן התולש עשבים יבשים, ואפילו כל שהוא, כתב בביה"ל לעיל (סי' שלו ס"ב ד"ה חייב) שחייב משום חורש, כיון שהקרקע מתיפה בכך. וכן המשקה שדה העומדת לחרישה, כתב לעיל (סי' שלו ס"ק כו) ובשע"צ שם (ס"ק יח) שחייב משום חורש ואף על גב שאינה זרועה, כיון שהמים מרפים את הקרקע.

ולחטיל מי רגלים בשרה, כתב החזו"א (שביעית סי' יח ס"ק ב) שכיון שהיא מלאכה כלאחר יד, וגם אינו מתכוין ליפוט בכך את הקרקע, היתיר לעשות כן מפני כבוד הבריות, ואין בכך משום חורש. ולענין איסור לישנה, ראה מה שכתבנו לעיל (סי' שכא ס"ק ג).

המסקל אבנים מהשדה, כתב הרי"ח (שבת עג, ב) בשם הירושלמי שחייב המושך במילואים עמוד 66

הלכות שבת סימן שלו

המשך מעמוד קודם

לעבור דרכו, דינו כעצין שאינו נקוב, ודעת הגרי"ג קרליץ (הליכות שרה, תשמ"ז עמ' 21) שאין היניקה מפעפעת דרכו, דינו כעצין ממתכת, וכן דעת הגרי"ש אלישיב (הליכות שרה שם). [מאידך, בדרך אמונה (פ"א מחל' שמיטה ויובל ציה"ל ס"ק קז) כתב בשם הגרי"ש אלישיב שיש לחחמיר להחשיבו כעצין נקוב, משום שאין אנו יכולים להכריע במציאות שחז"ל לא קבעו את דינה].

שאינו נקוב העשוי מחסר חייב בערלה מהתורה, ואילו הנטע בעצין שאינו נקוב העשוי ממתכת אינו חייב בערלה אלא מדרבנן, ואם עשוי העצין מעץ, הרי זה תלוי במחלוקת הפוסקים, ויש להקל שאינו אלא מדרבנן.

ועצין העשוי מפלסטיק, כתב בשו"ת שכט הלוי (ח"ד סי' קסז) לענין שביעית, שאם יתברר על ידי מומחה שאין מים או לחות יכולים

הלכות שבת סימן שלו

המשך מעמוד 364

משום חורש, ובשו"ת שכט הלוי (ח"א סי' עד) כתב, שלדעת הרמב"ם

אינו חייב מן התורה משום חורש, כיון שאינו עושה מעשה בגוף הקרקע.

[משנ"ב ס"ק א]

וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹא תַעֲשֶׂה⁸, אִם לֹא נִתְּפֵן לְאוֹרֶה מְלֹאכָה מְתֵר⁹.

8) ואף שבכל ספק דאורייתא יש לחחמיר ולחשוש שמא יעשה איסור, ביאר החו"א (ארי"ח סי' נ ס"ק א) שלענין דין אינו מתכוין בעשיית מלאכה בשבת, העדר הכוונה מבטל את מעשה האדם, וממילא נחשבת המלאכה כנעשית מאליה, ואינה מתייחסת כלל לאדם שעשה אותה.

9) ואף כשמתכוין גם למלאכת איסור אלא שעיקר כוונתו למלאכת היתר, דעת הגר"ח שיינברג (חדושי בתרא סי' רג ס"ק צט) שנחשב הדבר כ'אינו מתכוין' ומותר, והביא ראיה מדברי המשגיב (שם) שמותר לומר לשפחה להניח הבשיל שהתקדש על גבי התנור הממחם את הבית, ולאחר מכן לומר לה להסיק את התנור כדי לחמם הבית ועל ידי כן התחמם התבשיל שעליו, ואף על גב שכונת השפחה בהסקת התנור גם לחמם את התבשיל, אכן כיון שעיקר כונתה אינה אלא לחמם הבית מפני הצינה נחה מותר כי 'הכל חולים אצל צינה' כמבואר בס' רעו, ואף מטעם 'אמירה לעכרים' אין לאסור כמבואר שם, הרי הדבר מותר. ומבואר שאף באופן זה נחשב הדבר 'אינו מתכוין' ונראה ארחות שבת ח"ג פ"ל סי"ח דה"ע טו.

[משנ"ב ס"ק ב]

פִּרְשֵׁי, שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל מְעַשֶׂה מְלֹאכָה הֶאֱתֵר¹⁰.

10) ואפילו באופן שאינו אלא קרוב לודאי שתיעשה המלאכה, כתב בביה"ל לעיל (סי' רצו ס"א ד"ה שמא) שנחשב הדבר כפסיק רישא ואסור [וכן כתב לעיל (סי' שיד ס"ק ג) וסי' שכט ס"ק קנא].

[משנ"ב ס"ק ג]

דִּאֲפֻשָּׁר שֶׁפִּיר שֶׁלֹא מִתְּרֵן בְּקִרְקָע¹¹.

11) ולא דקא באופן שיש ספק אם יעשה מעשה איסור, אלא אף כשספק אם יש איסור במעשה שערשה, כגון שסוגר תיבה ויש ספק אם יש בה זבוב ואם כן יש בסגירת התיבה משום איסור צידה, כתב בביה"ל לעיל (סי' שטז ס"ג ד"ה ולכן) בשם ה"י, שנחשב הדבר כ'אינו מתכוין' ומותר, ואפילו כשהספק הוא באיסור תורה, ואין

12) וללכת עם עגלת ילדים על גבי עפר, כתב הקצות השלחן (סי' קמו בדה"ש ס"ק ג) על פי הגמ' (ביצה כג, ב) שמותר, ואפילו אם עגלה גדולה היא, כיון שאינה עושה חריץ, אלא רק כובשת את הקרקע שתחתיה, והוא הדין ללכת עם עגלת ילדים על גבי עפר שבבית, דעת הגרי"ג קרליץ (חוט שני ח"א פ"א עמ' צד) שאין בזה משום מלאכת בונה, משום שגדר מלאכת בונה הוא יצירת בנין, כגון חפירת בור וכדו', אבל כבישת קרקע הבית על ידי עגלה, אין לה שייכות למלאכת בונה. והוסיף (שם), שכל זה כשהקרקע יבשה, אבל כשהקרקע לחה יש לאסור, ואין להתיר אלא באופן שאין בו פסיק רישא.

ומה שהתיר ללכת עם עגלה על גבי עפר, דעת הגרי"ש אייערברך (ששי"ב פכ"ה הע' צט) שאין זה רק כשמוליך אותה בדרך ישרה, אלא אפילו כשמפנה אותה לצדדים, שאף באופן זה אין העגלה עושה חריץ, אלא רק מרחיבה את המקום הכבוש על ידי דחיית החול לצדדים. והוסיף, שאפילו אם העגלה עושה חריץ באופן זה, מ"מ אפשר שאין איסור לעשות חריץ בעפר תיחות, כמבואר להלן (ס"ק ח), שהרי החול נופל מיד ומכסה את הגומא, ועוד שאין זה אלא חורש בלאחר יד, וגם אינו אלא מקלקל, ואין זה פסיק רישא שיעשה חריץ, ולפיכך מותר לעשות כן לכתחילה.

ודעת הגרי"ג קרליץ (שם) שאין היתר להפנות את העגלה לצדדים אלא תוך כדי הילוכה, אבל להפנותה לצדדים כשהיא עומדת במקומה אסור, משום שבאופן זה הרי היא עושה חריץ בקרקע, ואין להתיר זאת אלא באופן שאינו פסיק רישא שיעשה חריץ.

[שעה"צ ס"ק ב]

מִתְרֵן בְּפִסִּיק רִישָׁא דְלֹא נִיחָא לֵה¹³ וכו', בגדולים ביותר פסיק רישא הוא¹⁴. 13) והחזו"א כתב (ארי"ח סי' סא ס"ק א), שהיתר זה של תרי דרבנן בפסיק רישא דלא נוחא ליה, אינו מוכרע, ואין לו מקור בגמרא, ולדעה זו, מה שמותר לילך ברחוב על גבי עפר, אף שהוא פסיק רישא שישווה גומות בהליכתו, ביאר הגרי"ג קרליץ (חוט שני ח"א פ"א עמ' צה) שאין זה משום שנחשב הדבר כמלאכה לאחר יד וכמלאכה

הלכות שבת סימן שלו

המשך מעמוד הקודם

(14) ובטעם הדבר ביאר הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"א פ"א עמ' צד), שכיון שלפעמים נוח לו בעשיית החריק, יש להחמיר בדבר בכל אופן. וכעין זה כתב הערוך השולחן (ס"ד), והוסיף שאפשר שחוששים שמא יבא להשוות אחר כך את החריקים שעשה [אמנם בשעה"צ להלן (ס"ק ה) לא משמע כן].

[משנ"ב ס"ק ה]

באפילו בקרקע שאינה מרצפת מתיר.

(15) ואף על פי שכתב לעיל (סי' שכא ס"ק נו) שאסור להטיל מי רגלים על טיט או על עפר משום איסור לישא, אף כשאינו מגבלם יחד, מי"מ בענינו אין איסור לישא. ובטעם הדבר ביאר הגר"שז אויערבך (ששי"ב פכ"ג ח' כ), שכיון שאינו שופך אלא מעט מים, אין לזה קיום בשבת. אמנם, לגבול את החול והמים יחדיו, וכדרך שעושים הילדים, כתב הגר"שז אויערבך (שולחן שלמה ס"ק ג) שאף על פי שאין לו קיום בשבת, מי"מ אסור.

שאינה צריכה לגופה, אלא משום שכל מלאכה שאדם עושה כשהולך לפי תומו, אינה נחשבת מלאכה כלל, ואין בה צורת מלאכה כלל, ומותר לעשותה כשאינו מתכוין לעשות המלאכה, והוא כעין מה שכתב הביה"ל לעיל (סי' שטו ס"ד ד"ה ואפילו) בשם הפמ"ג, שמותר לדרוך על שממית ולהורגה כשהולך לפי תומו [לדעת הראשונים שמלאכה שאינה צריכה לגופה אינה אסורה אלא מדרבנן], אף על פי שאין היא מזיקה כלל, ועל כרחק משום שהריגתה באופן זה אינה נחשבת מלאכה כלל, ואם לא נוח לו בעשיית הדבר משום האיסור שיש בכך, כתב הגר"שז אויערבך (שו"ת מנחת שלמה סי' צא אות ט) שנחשב כפסיק רישא דניחא ליה ואסור.

ובמקום צער, כגון מי שנכנס לביתו צפוד ורצה לסגור את החלון מפני הקור, כתב במשנ"ב לעיל (סי' שטז ס"ק ה) שאם אינו רוצה כלל בצידת הציפור מותר לו לסגור את החלון, ואף על פי שהוא פסיק רישא, משום שהאיסור לצוד את הציפור אינו אלא דרבנן [כיון שאינה ניצודת בבית].

הלכות שבת סימן שלח

המשך מעמוד קפה

(עח) כתב שיש להחמיר שלא לשחק בכדור או בגולות מחוץ לבית אפילו במקום מרצף, ורק בתוך הבית או על השולחן מותר לשחק בהם. וכן דעת הגר"ש אלישיב (שלמי יהודה פ"ה ס"ק יג) שבזמנינו מותר לשחק בכדור בבית. אכן הקצות השולחן (סי' קמו ברה"ש סוף ס"ק ט) אסר לשחק גם בתוך בית מרצף ואפילו שרוב בני העיר מרצפים.

[משנ"ב ס"ק כא]

בעצמות [כ"ה 24].

(24) כלומר, משחק השחמט, כן כתב בשו"ת מנחת יצחק (ח"ג סי' לג).

[משנ"ב ס"ק כב]

פרוש, גר"א"ד או אוס"גרא"ד בלשון אשכנזי.

(25) דהיינו המשחק המכונה בימינו זוג או פורט.

ולגבי משחק 'מתופול' שמשחקים בו בכסף מדומה, צידד הגר"שז אויערבך (ששי"ב פט"ז ח' פד) שכיון שאין משחקים בכסף ממש, אין לחוש לכך שהוא משחק העשוי להרויח ולהפסיד. ודעת הגר"נ קרליץ (סידור השולחן עמ' ק"א ח' כו) שמן הדין אין לאסור, כיון שהוא רק משחק, ומי"מ אין זה כבוד השבת להרגיל את הילדים במשחקים מעין אלו, ועל כל פנים אין למחות בידם כשמשחקים מעצמם, אך האב אל ישחק עמם.

ומשחק שהדרך היא לכתוב בו בעת המשחק, כגון רשימת נקודות הוויכוח או המפסידים, כתב החי' אדם (ח"ב כלל לח סי"א) שאסור לשחק בו בשבת, גזירה שמא יבוא לידי כתיבה. וכן תשבצים או חידות שהדרך היא לכתוב בהם בעת פתרונם, דעת הגר"נ קרליץ (סידור השולחן עמ' ק"א ח' כח) שאסור לעסוק בהם בשבת, גזירה שמא יכתוב.

[משנ"ב ס"ק כד]

כתב א"ל"ה ב"ה ד"ה עקרה.

(26) ואף אם הגלגל משמיע קול, כתב השו"ע הרב (סי' שאין לחוש לכך, כיון שאינו קול של שיר, ובביאור הגר"א (ס"א) כתב שהדבר מותר כיון שכלל אין מתכוונים בזה להשמיע קול.

[משנ"ב ס"ק כה]

ד"ר ש"ל לא לזכר שבת הוא.

(27) ואף להוריד את הפירות במדרגות [אפילו במדרגות שלגן] אסור, שהרי מבואר לקמן (סי' תקכ"א ס"ק ה) שהיא טירחה גדולה יותר משלשול הפירות דרך ארובה.

התולעים. ואף על גב שהוא פסיק רישא, והו' פסיק רישא דלא איכפת ליה [והוא גם תרי דרבנן וקרוי לגרמא], אבל אם בלי תנועת ידו לא היה ממשיך השען לפעול, וכן בירט הסמוך לשבת ומחמת תנועת ידו יפעל השען בירט, שהוא פסיק רישא דניחא ליה, נשאר שם בצ"ע, וסיים שבאופנים אלו אין בנו כח למחות ביד הנהגים להקל.

מאידך, דעת החזו"א (דינים והנהגות פ"ג אות יט) שאין ללכת עם שען כזה. ודעת הגר"נ קרליץ (חוט שני ח"ב פל"ז ס"ק ד) שאם הוא כבר ענוד על ידו מותר ללכת בו, שהרי בכל נענוע בפני עצמו אין פסיק רישא שיתמלא השען, משום שיתכן שהוא עדיין מלא מנענוע קודם, אבל אם הסירו מעל ידו אסור לחזור ולענוד, כיון שבאופן זה פסיק רישא הוא שיתמלא. [ולגבי שען דיגיטלי המכוון את עצמו על ידי תנועת היד, ראה נאור השבת (ח"ד סי' יד ס"ק מח) שיש להחמיר שלא לענוד משום חשש כותבו].

[שעה"צ ס"ק יט]

ולענין ש"ר דבר צדקה.

(21) וכתב במשנ"ב לעיל (סי' רנב ס"ק נ) בשם הפמ"ג, שצריך עיון אם לשם מצוה מותר לומר לנכרי לערוך שען בשבת [כגון לדעת זמן קריאת שמע ותפילה], כיון שיתכן שיש בזה מלאכה מן התורה, ואם כן אסור אפילו במקום מצוה.

[משנ"ב ס"ק יט]

שייך ד"ה לגלגל האגוז.

(22) וכן לגבי משחק בכדור, כתב לעיל (סי' שח ס"ק קנח) שלא הותר לשחק בו על גבי קרקע, משום חשש השוואת גומות, ומי"מ כתב שאין למחות בנשים וקטנים המשחקים בו באופן זה, משום שמוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזדיין.

[משנ"ב ס"ק כ]

אפילו היא מרצפת דלא שייך אשויי גמולת גס"פ אסור.

(23) ולשחק בגולות בחצר מרצפת כשרוב בני העיר מרצפים, דעת הגר"שז אויערבך (שולחן שלמה סי' שלו ס"ק ד) שאסור, כיון שאין רוב החצרות מרצפות, ויתכן שילדים המשחקים בגולות לא ידעו לחלק בין החצרות [אבל בבית מרצף מותר לשחק בהן], ושונה דינן מטאטא בחצר מרצפת כשרוב בני העיר מרצפים, שבו היקל הגר"שז אויערבך (שם) כיון שהוא דבר המסור לגדולים. וכן בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סי' 117).

